

Norrköping 2026-09-29

Till  
Länsstyrelsen i Jönköping  
[jonkoping@lansstyrelsen.se](mailto:jonkoping@lansstyrelsen.se)  
Dnr: 8320–2025

**Synpunkter på länsstyrelserna i Jönköping och Kalmar läns förslag på målbildsanalys för Emåns fyra provningsgrupper, PG 74\_1, PG 74\_2, PG 74\_3 samt PG 74\_4.**

**Vattenhistoriskt Nätverk (VhN) vill särskilt framhålla följande:**

- VhN anser att nulägesbeskrivningen där länsstyrelsen sammanställt de olika underlagsmaterial som finns inom avrinningsområdet självklart ska vara uppdaterad för kulturmiljön likväl som för andra intressen.
- VhN efterlyser en sammanvägd analys för varje miljö av alla de samhällsintressen av vatten som såväl vattendirektivet (RDV) (artikel 4.3) som vattenförvaltningsförordningen (VFF) (4 kap 3 §) räknar upp.
- VhN efterlyser en fördjupad redovisning av de utpekade miljöernas sociala värden. Fler aspekter på miljön såsom rekreativitet, social betydelse och betydelse för människors identitet och livsmiljö behöver beaktas.
- VhN menar att en fyllig beskrivning av de berörda kulturmiljöerna behöver infogas i konsekvensanalys och åtgärdsförslag, så att de kulturhistoriska värdena får sin rättmätiga plats i paritet med de detaljerat beskrivna biologiska värdena.
- Vid bedömningen och hanteringen av vattenfrågorna ska hänsyn tas till alla de cirka tio samhällsintressen som räknas upp i EU:s vattendirektiv, artikel 4.3. VhN vill understryka att kulturhistoriskt värde är en grund för KMV-klassificering. För att nå en rimlig avvägning mellan å ena sidan vattenmiljön och å andra sidan de andra samhällsintressena är det nödvändigt att vattenmyndigheten och länsstyrelsen förklarar alla vattenförekomster med kraftverk, dammar och andra äldre anläggningar för KMV.

**Länsstyrelsernas analysförslag för Emån är ensidigt**

Ur en rad olika synvinklar är Emån ett mycket värdefullt vattendrag. Det är därför med förvåning, för att inte säga bestörtning VhN konstaterar hur ensidigt länsstyrelsernas analysförslag är. I huvuddokumentet och dess två bilagor är det enbart vattenmiljön som behandlas. De tolv delområdesrapporterna ägnas huvudsakligen åt vattenmiljön medan vattenkraftens nyttor, kulturmiljön och andra samhällsintressen får en summarisk behandling, detta trots att de är tydligt utpekade i RDV, VFF och Havs- och vattenmyndighetens (HaV) vägledning. Vi utvecklar dessa olika samhällsintressen och deras betydelse något i de följande avsnitten.

Den ensidiga fokuseringen på vattenmiljön leder till att det saknas en diskussion av hur de olika samhällsintressena kan avvägas mot varandra och då framför allt mot vattenmiljön. Grundläggande för att skydda kulturmiljön är att bevara dammen och att verksamheten inte ställs inför sådana krav att kraftverket förlorar så mycket av sin produktionsförmåga att det av ekonomiska skäl blir nödvändigt för verksamhetsutövaren att ansöka om utrivning.

Risken för att verksamhetsutövare tvingas till utrivning framstår som påtaglig när man tar del av de "spektakulära" och oerhört kostsamma åtgärder som länsstyrelserna föreslår för många av kraftverken i Emån. Det innebär inte bara att kulturmiljön successivt kommer att förfalla, andra vitala samhällsintressen som elförsörjning, elberedskap, vattenförsörjning, bevattning mm. blir inte längre möjliga att tillgodose på lokal och regional nivå (mycket av detta kan inte tillgodoses på nationell nivå). Regelverkets rekvisit Betydande Negativ Påverkan (BNP) är uppfyllt många gånger om!

Genom att dagens fossilfria vattenkraftproduktion skulle ersättas av fossilkraft och genom att vattenkraftens minskade reglerförmåga skulle bromsa utbyggnaden av den fossilfria sol- och vindkraften påverkas klimatet negativt.

Utrivning av dammar kommer att ökas torrläggningen av framför allt mindre biflöden och därigenom förstöra vattenmiljön i dessa. Detta har vi sett exempel på i just Emån under sommaren 2026.

Länsstyrelserna uppmanas att göra om och göra rätt! Utgå gärna från den fantastiska bok ni gav ut 2001 men som ni verkar ha glömt: *Kulturhistoria ur dimma. Emåns avrinningsområde*.

Ett första steg på den rätta vägen är att länsstyrelserna konstaterar vilka dammar och kraftverk som innebär väsentlig ändring av fysisk karaktär (VÄFK) eftersom två eller samtliga tre hydromorfologiska kvalitetsfaktorer är klassade sämre än god.

I nästa steg är det uppenbart att länsstyrelsernas åtgärdsförslag innebär en Betydande Negativ Påverkan på i de flesta fall samtliga andra samhällsintressen. Landskapsbild och livsmiljö förstörs omgående, kulturmiljön förstörs successivt. Inget av dessa samhällsintressen kan ersättas på annat sätt, inte heller den lokala elberedskapen. Vattenförsörjning och bevattning försämras. En minskad fossilfri elförsörjning påverkar klimatet negativt. Den

uppenbara slutsatsen är att det finns en rad skäl för att förklara vattenförekomster med dammar och kraftverk som KMV.

De effektgränser på 200 och 400 kW som HaV gått ut med är alltför inskränkta t.o.m. när det gäller elförsörjningen. De handlar bara om årsproduktionen och bortser från vattenkraftens alla elsystemnyttor. De är för inskränkta även när det gäller årsproduktionen eftersom de inte beaktar de begränsningar i elnätens överföringskapacitet som finns på många håll, man bortser alltså från den lokala och regionala nyttan. Och sist men inte minst bortser de från alla andra samhällsintressen som RDV och VFF räknar upp (se föregående stycke).

### **Grundläggande åtföljande av regler och beslut**

Vattenhistoriskt Nätverk anser, liksom riksdag och regering, att statusklassningen kraftigt modifierat vatten ska nyttjas fullt ut i enlighet med artikel 4.3 RDV och 4 kap 3 § VFF. Det innebär alla vattenförekomster där det finns dammar och därtill knutna samhällsintressen uppräknade i RDV och VFF (se föregående två stycken).

Riksdag och regering vill att synen på vattenlandskapen och på vattenförvaltningen ska omfatta alla värden, verksamheter och intressen i vattenlandskapen, inom ramen för vad som medges av EU:s vattendirektiv och som förespråkas respektive krävs i följd av Europeiska landskapskonventionen och Århuskonventionen.

I EU:s vattendirektiv står miljön i stort, rekreationsintressen och andra verksamheter av väsentlig betydelse från allmän synpunkt i centrum för att tas hänsyn till och kunna utvecklas – som det uttrycks i propositionen Vattenmiljö och vattenkraft (2017/18:243) ”andra samhällsintressen än energi, t.ex. kulturmiljöintresset, industri, bostäder och jordbruk”.

Utrymme för klassning som kraftigt modifierat vatten och undantaget lägre ställda krav finns enligt RDV och VFF och riksdagens och regeringens uppdrag är att det ska utnyttjas fullt ut. VhN menar att det i regeringens beslut om *Nationell plan för omprövning av vattenkraft* (NAP) tydligt framgår att vattenmyndigheterna ska se över statusklassningarna och miljökvalitetsnormerna för vattenförekomsterna i god tid före prövningarna enligt tidplanen för de olika prövningsgrupperna. Detta innebär att klassningar och miljökvalitetsnormer efter en sådan översyn kan bli underlag för samverkan, ansökan, prövningar och bedömning av vilka vattenmiljöåtgärder som är rimliga. Att denna översyn verkligen sker är centralt för ett rättssäkert och effektivt genomförande av NAP, även utifrån det som ska uppfyllas i enlighet med Europeiska landskapskonventionen och det som åsyftas med andra samhällsintressen i EU:s vattendirektiv.

VhN anser att möjligheten till förklaring av vattenförekomster som kraftigt modifierat vatten enligt 4 kap. 3 § VFF om 1a) miljön i stort (där kulturmiljön och människors livsmiljö ingår)

och 1c) rekreationsvärden (inklusive kulturarvsverksamheter och turism-/restaurangverksamheter) ska utnyttjas fullt ut, i enlighet med riksdagens och regeringens intentioner och beslut.

VhN noterar med stor oro att Havs- och vattenmyndigheten, Energimyndigheten och Svenska kraftnät i sin redovisning 2026-03-31 av sex regeringsuppdrag i stort sett enbart tar upp vattenmiljö och elproduktion. Konsekvenserna av detta blir särskilt tydliga i Bilaga B, Avsnitt 3. De tre myndigheterna skriver där att kraftverk under 0,2 MW inte kan förklaras som KMV med avseende på elproduktionen. Inte med ett ord antyds att vattendirektivet och VFF räknar upp en rad andra faktorer som kan ligga till grund för KMV-klassificering, till exempel kulturvärdena. Detta gäller i hög grad de här aktuella vattenförekomsterna. De mindre kraftverken är oftast utvecklade ur vattenverksamheter med rötter ända ner i medeltiden och har därför ett särskilt högt kulturhistoriskt värde, varför en KMV-klassificering bör vara en självklarhet.

### **Generella synpunkter**

Vattenkraften och vattenkraftanläggningarna, inte minst de småskaliga, har stor och mångskiftande betydelse: för elproduktionen förstås, men också för samhällets resiliens generellt – uthållighet, motståndskraft (teknisk, administrativ och mänsklig), för förmåga att anpassa sig till nya förhållanden och krissituationer, för återhämtning efter störningar och fortsatt utveckling. Det gäller i ett försörjnings- och beredskapsperspektiv, i ett försvarsperspektiv och även i perspektivet av klimatförändringarna och förändrade nederbördsförhållanden, liksom för tillvaratagandet av befintliga resurser och långsiktig hållbarhet. Vattenkraftens nyttor måste ses i detta, breda perspektiv.

VhN vill särskilt understryka de småskaliga vattenkraftanläggningarnas betydelse i ett lokalt och regionalt perspektiv, inte minst vid störningar och för lokal försörjning i en krissituation och alldeles särskilt för den södra delen av landet där de flesta finns. De är anpassningsbara med god reglerbarhet, kan fungera självständigt/separat, har en effektiv lokal distribution och är mindre sårbara för bombanfall och om det nationella systemet skulle slås ut.

VhN vill samtidigt lyfta betydelsen av och den breda samhällsnyttan av de fördämningar och vattenreservoarer anläggningarna skapar, parallellt med elförsörjningen och vattenkraftens nyttor inom en mängd skilda områden. Hit hör även grundläggande frågor som produktion och färskhållande av livsmedel och olika varor och att samhällsfunktioner som infrastruktur och kommunikationer ska fungera.

Till försörjnings- och beredskapsperspektivet hör också klimatförändringarna med förändrade nederbördsförhållanden och vattenkraftanläggningarnas funktion som "fördröjningsmagasin" och "översvämningsskydd" just som den nyligen framlagda Klimatanpassningsutredningen (SOU 2025:51) efterlyser, "som kan skydda byggnader eller annan egendom mot skador från naturhändelser". Med en utrivning av dammar och anläggningar kan

tiotusentals sjöar och vattendrag förlora sin kapacitet att hålla kvar vattnet, vilket skulle förvärra både torrläggning, översvämning, grundvattenförhållanden med tillgång till dricksvatten och övergödningen av haven. Den utrivning av dammar och kraftverk som länsstyrelsernas förslag skulle resultera i skulle under torrare år torrlägga stora delar av Emåns avrinningsområde

Det är därtill likaledes en fråga om kulturmiljön, livsmiljön i stort, rekreation, dricksvattenförsörjning, bevattning och brandförsvar, industri och livsmedelsproduktion mm. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap kategoriserar kulturmiljön som viktig samhällsfunktion, med betydelse för beredskap och försvarsvilja, och regeringen har nyligen meddelat att Riksantikvarieämbetet ska utses till beredskapsmyndighet.

VhN vill därför starkt betona vikten av att bibehålla dammar och anläggningar och stoppa den pågående utrivningen av dessa. Anläggningarna är viktiga i alla nämnda avseenden.

### **Om Vattenhistoriskt Nätverk**

Vattenhistoriskt Nätverk (VhN) arbetar för en helhetssyn, där kulturmiljön vägs in på samma sätt och på likvärdig grund som naturmiljön och andra intressen. Vi vill medverka till konstruktiva lösningar till gagn för både kultur- och naturmiljö samt för att ta tillvara befintliga resurser i en hållbar samhällsutveckling.

VhN samlar genom Arbetets Museum följande nationella organisationer: Arbetlivsmuseernas Samarbetsråd, Svenska Industriminnesföreningen, Europa Nostra Sverige och ICOMOS Sverige, Svenska byggnadsvårdsföreningen, Sveriges Jordägarförbund, Svensk Vattenkraftsförening och Stödföreningen för småskalig vattenkraft samt står i dialog med Sveriges Hembygdsförbund.

För Vattenhistoriskt nätverk

*Helena Törnqvist*

Arbetslivsintendent

Arbetets museum